

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

במפרשים

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.נ.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ג

פרשת בהעלותך

א. אברבנאל.

פרק ח' פסוק ל':

2 ויתרו השיבו שלא ילך עמהם בעבור התועלת ההוא, כי היה לו בארצו נחלה בלא מצרים²¹ ולא יצטרך לנחלתם. וזה שאמר: "לא אלך, כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך". רוצה לומר, יותר ראוי לי ללכת בארצי אשר יש לי שם רב, מללכת עמכם. ואין ספק שיתרו נתעכב עמם כל הימים אשר עמדו במדבר סיני, לפי שהיה קרוב משם למדין ארצו. ואולי משם היה שולח אנשיו אל ביתו ומסדר מה שיעשו שמה, כי קרוב הוא²². הלא תראה, שבהיות משה רוצה את צאן יתרו היה רוצה הצאן במדבר סיני (שמות ג, א). ומפני זה לא אבה יתרו ללכת ארצה כנען, כדי שלא להתרחק מאד מארצו. וגם לזה כיוון באמרו: "כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך".

ומשה השיבו: "אל נא תעזוב אותנו". ורצה לומר לו כזה טענות: האחת היא, כי אם היה יתרו רוצה לחזור לארצו מיד אחרי שבא שמה וראה את משה, היה לו בזה טענה ראויה. אבל אחרי שישב בסניני שנה אחת, וראה מתן תורה וישיבת משה בהר ימים רבים מבלי מאכל ומשקה, וקרון פני משה שהוא מעשה ה' כי נורא הוא²³, ותרומת המשכן והקמתו עם פלאות המקדש והנוכת הנשיאים וסדר הדגלים, איך יהיה אפשר שאחרי ראותו את כל זה יעזוב אותם. ועל זה אמר: "אל נא תעזוב אותנו". ומילת 'נא' מלשון עתה²⁴. כלומר, אחרי ראותך עתה את כל זה אל נא תעזוב אותנו. ועוד עשה טענה שנית, והוא אמרו: "כי על כן ידעת חנותינו במדבר". רוצה לומר, הנה אתה, כדי לדעת ולהשיג אמתת כל הדברים האלהיים האלה, ידעת חנותינו במדבר ונתעכבנו פה ימים רבים בארץ השוממה הזאת. וכיון שכל כך סבלת מהטורח עד כה כדי להתקרב אל האלהים ולהשיג אמונתנו, אין ראוי שתעזבנו. כי בהיותך עמנו תדבק אל האלהים ולאמתת אמונתו ולתורתו. ואם רצית לשוב אל ארצך ומולדתך, בעבור שהיית שם נכבד מאד, כהן מדין - הנה גם בתוך בני ישראל תקנה כבוד גדול מאד, "והיית לנו לעינים", שהיו עיני כל ישראל עליך²⁵ ועצתך תנחנו. כי היה יתרו יועץ וחכם²⁶, ויודע בדרכי המדברות ההם ובכיבוש הארצות. ואם רצית לשוב אל ארצך בעבור הנחלות שיש לך שם, הנה כאן תקנה גם כן נכסים ונחלות, "והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והטבנו לך". חשש משה, שמא הבין יתרו מדבריו שיתנו לו מן השלל אשר ישללו בארץ. על כן כדי לכבדו חזר לומר: "והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והיטבנו לך". רוצה לומר, שתהיה כאחד מחשובי הנשיאים בירושת הארץ, שהוא יותר טוב מכל מה שנשאר לו במדין ארצו.

לא-כך
טיעוני משה
ונסיונות
השכנות

יתרו התגייר
וכינו נחלו
בארץ

ונראה שיתרו עזב העבודת כוכבים ומזלות שהיה לו בארצו, ונתגייר ושב אל האלהים. ולכן נשתנה שמו ונקרא חובב, כדרך כל מתגייר. וכמו שאמר (ישעיה סה, טו): "ולעבריו יקרא שם אחר". ולכן מצינו בניו שהיו יושבים בארץ ישראל, כמו שכתוב בספר שופטים (א, טז): "ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים מדבר יהודה". ונאמר (שם ד, יא): "וחבר הקני נפרד מקין מבני חובב חותן משה". והוא המורה כי היו בניו נלווים לישראל. גם בספר ירמיה (לה, ב) נאמר: "הלוך אל בית הרכבים והשקית אותם יין". שמורה שהרכבים מישראל היו. ומבואר שהם מבני יתרו, שנאמר (דברי הימים א' ב, נה): "וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מבית²⁷ רכב". ולכן אחשוב שיתרו נתגייר, וקצרה התורה בסיפור עניינו.

בהעלותך

וּכְתַב הַרְלִב־ג, שֶׁאֵמְרוּ: "כִּי אִם אֵל אֶרְצִי וְאֵל מוֹלַדְתִּי אֵלֶיךָ", הִיָּה לְמִשׁוֹךְ לֵב בְּנֵיו וּמִשְׁפַּחְתּוֹ לַעֲבֹדֹת הַשָּׁמַיִם. וְיִוְתֵר נִכּוֹן הוּא, שִׁיתְרוּ לֹא קִיבַל טַעֲנוֹת מִשָּׁה, וְיִלֶךְ לוֹ אֵל אֶרְצוּ, כִּי בְתִשׁוּבוֹתָ הַרְאֹנָה גִילָה אֶת כָּל חִפְצֹ. אֲמַנְם אַחֲרָיו בְּנֵי־28 וּזְרַעוֹ, לְהִיּוֹת בְּנֵי מִשָּׁה וְאֶהְרֵן קְרוֹבֵיהֶם, בְּאוֹ הַתִּישֵׁב בְּתוֹכָם. וּמִפְּנֵי שִׁיתְרוּ לֹא רָצָה לִלְכַת עִמָּהֶם, שֶׁהִיא חֹכֵם וְיֹדֵעַ בְּדַרְכֵי הַמְדַבֵּר. לָכֵן, כִּדִּי לְתוֹר לְהֵם מְנוּחָה, הִיָּה אֶרֶן ה' נֹסֵעַ לְפָנֵיהֶם דְּרָךְ שְׁלוֹשֶׁת יָמִים כִּמוֹ שִׁיתְבָּאָר. וְהוֹתֵרָה בְּמֵה י"ג שְׁפִירֶשְׁתִּי הַשְּׂאֵלָה הַשְּׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה.

- שאלות**
1. פֶּרֶשְׁנוּ מֵעֵלָה כָּאֵן אֵת כָּל פֶּרֶשׁ יִתְרוֹ פֶּרְצֵט, מֵה הַמְיוֹחֵד כָּכָל זֶה?
 2. מֵה הִיוּ טַעֲנוֹתָיו פֶּל יִתְרוֹ לְסִיפּוֹת עֲזִיבּוֹתָ?
 3. מֵה הִיָּתָה תְּשׁוּבָתוֹ פֶּל מֵה עֵל כָּל אֵלָה?
 4. מֵה סִיכּוֹס דָּעַתוֹ פֶּל פֶּרֶשְׁנוּ וְעֵל סִמְךָ מֵה?
 5. לְעֹזְמָתוֹ מֵה דָּעַת הַרְלִב־ג וְעֵל מֵה הוּא מִסְתַּמֵּךְ?

* * *

ב. מדרש רבה.

פרק יא' פסוק טז':

כג. אֶת־פֶּה לִי שֶׁבַע־עִים אִישׁ - זֶה שֶׁאָמַר הַקְּתוּב: (משלי כב, יא)
 'אֶהְבֶּה טְהוֹר לֵב חֵן שֶׁפִּתְיוֹ רַעְהוֹ מְלֶךְ'. לָמָּה לֹא אָמַר לוֹ: אֶסְפֶּה לִּי שֶׁבַע־עִים אֲנָשִׁים?
 אֶלָּא 'שֶׁבַע־עִים אִישׁ' - מִיִּתְדִין, שֶׁיְהִי דוֹמִין לִי וְלָךְ - (שמואל טו, ג) 'ה' אִישׁ
 מְלַחֵמָה', וּמִשָּׁה - (במדבר יב, ג) 'וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנּוּ מְאֹד'.

שאלות

1. אֵינָה מֵן אֵלָה הִיא זֵאת וְהֵאֵם הִיא כָּכָל אֵלָה?
2. אֵיךְ מוֹפֵן הַפְּסוֹק הַמַּצְטִיף מֵפֶל?
3. אֵיךְ הַמְדַרְשׁ מְסַבֵּר: "מְיוֹחֵדִים"?
4. אֵינָה מִיָּדָה מְיוֹדְתוֹ פֶּל הַקַּבָּ"ה מוֹפֵאת כָּאֵן וְלֵמָּה?
5. מֵמָה מִתְאֲסִיין מֵה רַמְיָנוּ כָּאֵן?
6. מֵה הַרְצִיין כָּכָל זֶה?

* * *

ג. מלאכת מחשבת.

פרק יא' פסוקים כח', כט':

אלדר וסידר מתנבאים במחנה: עד המקנא אתה לי ופי יתן כל עם ה' נביאים וגו' :

ביקשו הנער ויהוסע למאוס עו פני' שני הזקנים המתנבאים בתוך המחנה בפרסום ובהמון העם וכן לא יעשה. כי אמנם ההתבודדות יפה לנבואה וכבוד אלהים הסתר דבר בהלגה לכה ואין דורשים במרכבה בתוך קהל ועדה וסוד ה' ליראיו ילפנס בסוכו בסתר כנפיו. אולם הנבואה בהקהל ברחובות קריה גנאי לה כאשר ילמדו העם להתרגל בעבודה ההיא ויתנבאו גם המה בחוכם ויבואו לזלזל בה וכדי בזיון וקלק. וגנאי גם כן למשה שהיה נביא לבדו ולא קם כמוהו ועתה כאלו כל עם ה' נביאים צעירי אמהות עבדיו כאחד הרקיס. וגם כל העם הזה מלאו חזון מה'. אכן משה הוכיח יהושע בדברו ואמר שאל יפחד מזה כי אמנם אין יכולת ביד האדם להביא שפע הנבואה ברעונו אלא היא מאתו יתברך כאשר יתפזר יתגנה. ולא יעשה אדם דבר בלמוד והנהגה בדרכי הנבואה אם ה' לא יתן העוז כי מידו הכל. וזהו אמרו: המקנא אתה לי 'בלומר כי תאמר בלבבך הדברים האלה להיוסף מקנא לכבודי שלא יהיו כל עם ה' נביאים אלא יהיה לי לבדי החרש ושים ירך על פיך כי מי יוכל ליתן כל עם ה' נביאים. ומי יכול לעשותם נביאים? הואיל וס' הוא הנותן רוחו עליהם ולא בן אדם. ואם כן יעמלו הקהל ויטרחו בדרכי הנבואה לא יעשו כלום אם ה' לא יתן רוחו עליהם ואם ה' לא יתן שוא עמלו בניו בו: ודר"ר גרשם בני תגל"ה פירש. כי אמנם (ד) הקנאה תפול על דבר אשר יעשה האדם בכחו ושכלו הנותן לו כח לעשות חיל כי זו יקנא חבירו עליו הואיל ואין בעלמו כמדות חבירו. אבל לא תפול הקנאה בדבר שהוא מתת אלהים ועוד וסויע מן השמים כאשר אין ביד האדם להתדמה אליו. ד"מ הקנאה אינה ראויה אל אדם כי יהיה בו מוס גבו או דק פסח או עור לאיש חבירו יפה עינים ועוז תואר מאד כאשר הופי בא לו מן השמים ולא ילבינו פניו כי גדולה השובה ששיבנו. לך לאומן שעשאתי! לא כן במדות ובפעולות המה בידו ראויה בהם הקנאה. אם על פניו יברכהו ויורו באלגב מדותיו המנוגות והשפלות לערך מדות חבירו. והעשם שאין מקנאין בדבר שאי אפשר להשיגו.

בהעלותך

וידבר כמו שאמר (תהלים ל"ז) אל תקנא בעושי עולה, לעשות כמעשיהם. הלכך חשש משה שקנאו בעבורו על כי הוא לא יתנבא אלא בהתבודדותו והמה לא כן אלא במעלה טובה ורחבה על נבואתו להתנבא אף בהקהל ובפרסום. ולכן גם הוא ברוב ענותנותו ענה ליהושע המקנא אתה לי! אין ראוי שיהיה קנאי לכבודי כי אולם בנבואה אין סייך קנאה הואיל ואין בכח האדם להשיגה בשכלו ופמלו אלא היא מאת ה' מן השמים. וכל עמל האדם איננו שווה להתנבא אם לא כי רוח נסע מאת ה'. ואם ככה מי יתן ויהי רעון שיהיה כל עם ה' נביאים ולא יקרה לי עון בדבר הזה ואין לי גנאי ודופי כאשר לה' ליתן עליהם רוחו ולא מאהם ואין בי כח להשיג בשכלי כמידת השגתם:

אלות

1. אמה ביקש יהושע "לא מאוס על סני הזקנים"?
2. מה סירוש ביטוי משונה זה כאן?
3. אמה הנבואה יפה להתבודדות דוקא?
4. איך היתה ההתנבאות של אלדד ומידד?
5. מה צנה משה ליהושע על כך?
6. איך נזכה האדם לנבואה?
7. מהי דעת בן המחבר בצנין זה?
8. על מה "תיבולת הקנאה" ואמה?
9. איך לפי זה אין כאן מקום לכך?
10. כח ושכל לצומת מידות וכצולות, איך זה כולל בצנינו?
11. מה בצמט היתה תשובתו של משה בכך?

* * *

ד. רש"ר הירש.

פרק יא' פסוקים לא'-לה': (לא) ויגזו שלויים מן-הים. נראה שהשלויים היו בעיצומם של מסע גדול מעבר לים, ורוח חזקה, חותכת ("גזו") עברה תחתיהם, בינם לבין הים; רוח זו הרימה את השלויים והשליכה אותם סביב למחנה.

(לב-לג) ויקם וגו'. הם היו להוטים לאכול, ויחד עם זה התייחסו בחוסר אימון להבטחה שנמסרה להם מפני משה; ומכאן החיפזון הבהול של אסיפת השלו. הן הובטח להם שיאכלו את הבשר חודש ימים. ואולי משום כך נאמר בפסוק הבא: ואף ה' חרה בעם. (לה) ויהיו בח צרות. מסתבר שמלים אלה משמשות הקדמה למעשה של הפרק הבא, שהרי הן מוסרות את המקום שהמאורע החרש בו.

אלות

1. מה הביעה עצמדה בפני פרשנו בדבריו על פסוק לא' ומה מצנהו?
2. שתי טענות יש לפרשנו כאן על העם, האחת שהיו להוטים לאוכל והשניה חוסר אמון, מנין לו זאת?
3. מה היתה התוצאה של כל זה?
4. מה הקושי האפשרי בפסוק לה' ומה מצנה פרשנו?

* * *

ה. תועליות להרלב"ג.

פרק יב' פסוק ג':

וְהָאִישׁ מִשָּׁה עָנָן מְאֹד מִבְּלֵי הָאָדָם אֲשֶׁר עָלַי פָּנֵי דְהָאֲדָמָה:

שו ר'אוי לאדם שיחנהג במדת הענוה והשפלות בתכלית מה שאפשר הלא תראה כי משה עם שלימותו הנפלא והיותו מלך ונביא העיד עליו שיהיה עניו מכל האדם:

אלות

1. לכאורה, מה הקושי כאן?
2. בצמט מה תשובתו של פרשנו?
3. מה ניתן לפי זה ללמוד מכך?

* * *